

20-May, 2025-yil

**O‘QUVCHILARDA ABDULLA AVLONIY ASARLARI ORQALI
TARBIYAVIY JARAYONLARNI SHAKLLANTIRISH**

Osiyo xalqaro universiteti o‘qituvchisi

Abdurashidova Gavhar Abdurazzoq qizi

5-FT(o‘z)-24 guruhi talabasi

Murodova Zarina

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘quvchilarda Abdulla Avloniy asarlari orqali tarbiyaviy jarayonlarni shakllantirish haqida ma’lumotlar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *“Turkiy guliston yoxud axloq”, “Milliy tarbiya”, “Adabiyot yoxud milliy she’rlar”, tarbiya, jadidchilik, milliy tarbiya, estetik tarbiya, mehnat tarbiyasi, aforizmlar*

Har qanday jamiyatning taraqqiyoti, avvalo, uning ma’naviy-ma’rifiy asoslariga bog‘liq. Ma’naviy yetuk, aqlan sog‘lom va vatanparvar yoshlarni tarbiyalash – ta’lim-tarbiyaning eng ustuvor vazifasidir. Bu borada o‘zbek ma’rifatparvarlari, xususan, Abdulla Avloniy ijodi alohida o‘rin tutadi. Uning asarlari, g‘oya va qarashlari, ayniqsa, tarbiyaviy masalalarga bag‘ishlangan fikrlari bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan.

Avloniy o‘zining boy ilmiy-ma’rifiy merosi orqali yosh avlodga axloqiy-ruhiy, vatanparvarlik, mehnatsevarlik kabi muhim fazilatlarni singdirishga harakat qilgan. Uning “Turkiy guliston yoxud axloq”, “Milliy tarbiya”, “Adabiyot yoxud milliy she’rlar” kabi asarlari hozirgi ta’lim tizimida o‘quvchilarda tarbiyaviy jarayonlarni shakllantirishda muhim manba hisoblanadi.

Abdulla Avloniy (1878–1934) – jadidchilik harakatining yirik namoyandasi, o‘qituvchi, adib va pedagog bo‘lib, o‘z hayoti davomida xalqni ilm-fan, ma’rifat va axloqiy tarbiyaga chaqirgan. U “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir”, deb bejiz aytmagan. Bu fikr, avvalo, ta’lim jarayonida tarbiyaning o‘rni naqadar muhimligini anglatadi.

Avloniy maktab va ta’lim tizimining yangilanishiga intilgan holda, bolalarni zamonaviy bilim bilan qurollantirish barobarida ularning axloqiy kamolotiga ham katta e’tibor qaratgan. U yosh avlodni nafaqat o‘qitish, balki insoniy fazilatlarni ularga singdirish orqali barkamol shaxsni voyaga yetkazishni maqsad qilgan.

“Turkiy guliston yoxud axloq” – axloqiy tarbiyaning qo‘llanmasi. Abdulla Avloniyni mashhur asari “Turkiy guliston yoxud axloq” 1913 yilda nashr etilgan bo‘lib, unda axloqiy tarbiyaning asosiy yo‘nalishlari yoritilgan. Bu asarda insoniy fazilatlar – halollik, diyonat, sabr-toqat, hurmat, samimiyat, mehr-oqibat, vatanparvarlik, do‘stlik kabi tushunchalar o‘ta nozik tarzda tushuntirilgan.

Asarda quyidagi fikrlar ayniqsa ta’sirli:

“Axloq – insonga jamiyatda yashashni, o‘zini tutishni, boshqalar bilan munosabatni o‘rgatadigan asosiy ilm.”

20-May, 2025-yil

O‘quvchilarga bu asar orqali insoniy qadriyatlarni singdirish, ularda o‘zini jamiyat a‘zosi sifatida his etish tuyg‘usini shakllantirish mumkin. Ta’lim jarayonida bu kabi asarlardan foydalanish o‘quvchilarning ruhiy-axloqiy dunyosini boyitadi.

“Milliy tarbiya” – zamonaviy tarbiyaning asosiy tamoyillari. “Milliy tarbiya” asari – Avloniyning pedagogik qarashlarini mujassam etgan yana bir muhim asaridir. U milliy qadriyatlar, an‘ana va urf-odatlariga asoslangan holda bolalarni tarbiyalash haqida mulohazalar bildiradi. Bu asarda o‘qituvchining roli, oilaning tarbiyadagi o‘rni, maktabning maqsadi aniq va ravshan ko‘rsatib berilgan. Avloniy yozadi:

“Har bir millat o‘z bolasini milliy ruhda, milliy qadriyatlar asosida tarbiya qilmasa, o‘sha xalqning kelajagi porloq bo‘lolmaydi.”

Bugungi globallashuv sharoitida bu fikr yana-da dolzarb bo‘lib, o‘quvchilarda o‘zligiga sadoqat, milliy iftixor va madaniyatga hurmat tuyg‘usini shakllantirish uchun Avloniy asarlaridan foydalanish muhim hisoblanadi.

Avloniy o‘z she‘r va maqolalarida xalq, millat va vatan ravnaqi uchun jon kuydirgan. Uning she‘rlarida vatan sevgisi, xalq farovonligi va taraqqiyot uchun kurash g‘oyalari ustuvor o‘rinda turadi.

Masalan, quyidagi misralar o‘quvchilarda vatanparvarlik tuyg‘usini uyg‘otishda juda ta’sirli vosita bo‘la oladi:

“Ey yurtim, sening shon-shuhrating uchun,

Jonimni fido qilmoqqa tayyorman.”

Bu kabi g‘oyalarni dars jarayonlariga, adabiyot va tarix mashg‘ulotlariga integratsiya qilish orqali o‘quvchilarda vatanga sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat hissi uyg‘otiladi.

Zamonaviy ta’lim tizimi faqat bilim berishga emas, balki har tomonlama yetuk shaxsni tarbiyalashga qaratilgan. Bu jarayonda tarixiy meros, ayniqsa, ma’rifatparvar adiblarimizning asarlaridan samarali foydalanish zarur. Avloniy asarlarida ilgari surilgan tarbiyaviy g‘oyalarni bugungi dars jarayonlariga integratsiya qilish orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- O‘quvchilarda axloqiy va estetik dunyoqarashni shakllantirish;
- Ularni ongli, ijtimoiy mas’uliyatli, mehnatsevar shaxs etib tarbiyalash;
- Vatan va xalq manfaati yo‘lida mas’uliyatli qarorlar qabul qilishga o‘rgatish;
- Milliy qadriyatlar va madaniyatga hurmatni mustahkamlash.

Avloniy asarlari orqali tarbiyaviy jarayonlarni yanada samarali tashkil etish uchun quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

- Dars jarayonlarida Avloniy asarlarini tahlil qilish: Adabiyot, tarix va ona tili fanlari doirasida asarlardan parchalar o‘qilib, ularning tarbiyaviy ahamiyati tahlil qilinishi lozim.

- “Axloq darslari” tashkil etish: Maktablarda haftada bir marotaba tarbiyaviy mavzularda ochiq darslar, suhbatlar va munozaralar o‘tkazilishi mumkin.

- Ijodiy uchrashuvlar va viktorinalar: O‘quvchilar o‘rtasida Avloniy hayoti va ijodiga bag‘ishlangan tanlovlar, viktorinalar, insholar tanlovi o‘tkazish orqali ularda bu merosga bo‘lgan qiziqishni oshirish mumkin.

• Elektron resurslar yaratish: Avloniy asarlarining zamonaviy o‘quvchilar uchun qulay formatdagi – mobil ilova, audio kitob va videodarslar shaklida taqdim etilishi ham ularni keng ommaga yetkazishda muhim bo‘ladi.

Abdulla Avloniy o‘z asarlari orqali bugungi yosh avlodga bebaho ma’naviy boylik qoldirgan. Uning axloq, tarbiya, milliy g‘urur va vatanparvarlik haqidagi qarashlari zamonaviy ta’lim va tarbiya tizimida chuqur o‘rganilishi, amaliyotga tatbiq qilinishi zarur. O‘quvchilarda sog‘lom dunyoqarash, kuchli irodali, madaniyatli va ma’rifatli shaxsni shakllantirishda Avloniy merosidan foydalanish nafaqat foydali, balki zaruratdir. U kishi aytganidek, “Tarbiya biz uchun – hayot masalasi” bo‘lgan ekan, uni hayotimizga tatbiq etish har bir pedagogning sharaflari va vazifasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Avloniy, A. (1992). Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O‘zbekiston.
2. Avloniy, A. (1993). Maktabg‘a oid. Toshkent: Fan.
3. Avloniy, A. (2010). Tanlangan asarlar. 2 jildlik. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti.
4. Xoldorov, N. (2009). Abdulla Avloniy – ma’rifatparvar pedagog va adib. Toshkent: O‘qituvchi.
5. Toshmuhamedov, B. (2007). Pedagogika tarixi. Toshkent: O‘zbekiston.
6. G‘oyibnazarov, Sh. (2018). Milliy qadriyatlar asosida yoshlarda tarbiyaviy dunyoqarashni shakllantirish. Toshkent: O‘zbekiston pedagogika nashriyoti.
7. Qurbonov, I. (2005). Pedagogik mahorat. Toshkent: Fan va texnologiya.
8. Xoliqov, N. (2016). Pedagogika nazariyasi va tarixi. Toshkent: Innovatsiya ziyo.
9. Normurodov, B. (2020). “Abdulla Avloniy ijodining tarbiyaviy ahamiyati”. // Ma’naviy hayot, №4, 45–49-betlar.
10. Rasulova, D. (2021). “Avloniy merosi va bugungi ta’lim-tarbiya tizimi”. // Yosh pedagog olimlar jurnali, №1(5), 102–107-betlar.
11. Karimova, M. (2022). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va Avloniy asarlarining integratsiyasi. Toshkent: Ilm Ziyo nashriyoti.